

8 Luchthandel en luchtmensen

We lopen nu langs de Van Asch van Wijckskade recht door tot aan de Plompetorengracht en slaan hier rechtsaf. Juist op de hoek op nummer 26 staat het woonhuis van Machado.

Bron: Jac. Zwarts - Hoofdstukken uit de Geschiedenis der Joden in Nederland (1929)

Machado was een zeer rijke Portugees-joodse koopman, die bewindvoerder was van de Provinciale Utrechtse Geoctroyeerde Compagnie. Deze firma was opgericht ter uitvoering van een ouder idee voor het verbinden van Utrecht met de Zuiderzee. Door de Compagnie werden aandelen uitgegeven en Machado mocht - gezien het economisch belang van de firma - als jood toch al in 1720 in Utrecht wonen, compleet met personeel en huissynagoge. Uiteindelijk bleek het hele project een onuitvoerbaar flop en veel mensen, waaronder ook Portugese joden, verloren er geld aan. De handel in deze waarde-loze aandelen was aanleiding voor anti-joodse gevoelens en bijgaande spotprent (niet per se Machado zelf).

Door de uitsluiting uit de gilden waren joden gedwongen creatieve oplossingen te bedenken voor hun levensonderhoud. Veel waren actief in de handel, vaak als marskramer of met tweedehands waren (vandaar de benaming "vodenjood").

Bron: Jac. Zwarts - Hoofdstukken uit de Geschiedenis der Joden in Nederland (1929)

De later in Utrecht belangrijke familie Van Lier had in Maarssen al handel gekoppeld aan een loterij. Dat loterijwezen ontwikkelde zich tot een heel bedrijf, met tal van wederverkopers die loten aan de man brachten. "Loterijman" werd een Utrechts joodse naam. Later ging de activiteit op in de Nederlandse Staatsloterij.

Louis Hartlooper (rechts met krans) ontvangt de Belgische luchtvaartpionier Jan Olieslaegers (augustus 1910) >

HUA 98413

Ook waren relatief veel joden actief in het amusementsleven met vaak reizende toneelgezelschappen en circussen. Dergelijke gezelschappen vormden ook voor later beroemde toneelspelers, zangers of voordrachtskunstenaars een eerste opstap. Tussen 1792 en 1807, toen joodse optredens nog speciale toestemming nodig hadden, registreerde men diverse voorstellingen en gezelschappen van Hoogduitsch-joodse Opera, - Toneelspelen, - Toneelisten en - Comediën voor het Utrechts vermaak, zowel tijdens de kermis, als soms in de schouwburg. Ook de uit Utrecht afkomstige Max van Praag past in die traditie.

Een tak van de Utrechts / Maarssense Van Lier familie had in Amsterdam een eigen theater.

De bekende (joodse) filmexplicateur in Utrecht, Louis Hartlooper (1864-1922) was ook op die manier als toneelspeler begonnen, maar had zich bij de komst van de (toen nog geluidloze) film toegelegd op het brengen van het bijhorende verhaal. Voor 1905 werkte hij met een reizend filmtheater. Later verlevendigde hij de films van theater Vreeburg. Een van de leden van de familie Hamburger (E.D.jr.), die directeur was van bioscooptheater Rembrandt wist hem "weg te kopen", maar later keerde hij naar cinema Vreeburg terug om daar de show te maken.

In de kermistent van Boas en Jüdels in Utrecht (juli 1848)

HUA 32673